

zakona o agrarni reformi, AS, MK, Agrarna reforma, splošne zadeve.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ministerium für Landwirtschaft der Volksrepublik Slowenien 1945 – 1951, Agrarreformabteilung
Zarko Štrumbelj

Im Rahmen des Ministeriums für Landwirtschaft 1945 – 1951 waren im Jahre 1946 die Kreis- und Bezirkskom-

missionen für Agrarreform tätig, außer im Slowenischen Küstenland, wo sie wegen spezifischer Verhältnisse erst im Jahre 1948 zu wirken begannen. Da das Schriftgut völlig ungeordnet war und sich in verschiedenen Faszikeln befand, so daß kein Übersicht darüber möglich war und es wegen der Besonderheit schwer das Ordnungssystem festzusetzen war, wurde das Schriftgut nach den Ortskommissionen und der Ab- Ordnung der Enteigneten geordnet. Im Bestand befinden sich die Grundenteignungen betreffende Entschlüsse der Bezirks- und Kreis-kommissionen, Beschwerden, Grundverteilung unter die Interessenten usw.

Gradivo o agrarni reformi in kolonizaciji v fondu Ministrstva za finance

Marjan Zupančič

Po zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji (Ur.l.DEJ, št.64/45, Ur.l.FLRJ, št. 24/46, 101/47, 105/48, 21/56, 55/57 in Ur.l.SFRJ, št.10/65) oziroma po republiškem zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji (Ur.l.LRS, št. 62/45, 30/46, 10/48, 17/58, 17/59, 18/61 in Ur.l.SRS, št. 22/65), ki sta uresničevala 19. člen Ustave FLRJ iz leta 1946 so bila razlaščena:

1. veleposestva
2. zemljiška posestva bank, podjetij, delniških družb in drugih zasebnih pravnih oseb,
3. zemljiška posestva cerkva, samostanov, verskih in drugih ustanov,
4. zemljiška posestva, ki so med vojno iz kateregakoli razloga ostala brez lastnika in brez pravnega naslednika,
5. presežek zemljiških posestev nekmetov, ki niso veleposestniki (nad 3 ha obdelovalne zemlje oziroma 5 ha gozda),
6. presežek kmečkih posestev nad 20 do 35 ha obdelovalne zemlje in nad 10 do 25 ha gozda, tako da skupna obdelovalna površina obdelovalne zemlje in gozda ne presega 45 ha.

Razlaščeni gozdovi so postali praviloma družbena lastnina in so ostali do danes, ostala kmetijska zemljišča pa so po pogojih zakona prešla v poseben zemljiški sklad, iz katerega se je zemlja dodeljevala agrarnim interesantom, ki niso imeli zemlje ali pa so je imeli malo. Zemlja je bila dodeljena tudi raznim državnim posestvom, zadrugam, JLA itd.

Zemljiška posestva, našeta pod točkami 1-4, so bila razlaščena brez odškodnine, za razlaščeni presežek kmetov in nekmetov pod točkama 5 in 6 pa bi morala biti plačana odškodnina v višini enoletnega donosa na hektar. Republiški zakon o agrarni reformi in kolonizaciji je omenjeni odškodninski predpis zveznega zakona ponovil, dodal pa le, da bo način ugotavljanja donosa predpisal minister za kmetijstvo. Republiški upravni organ za kmetijstvo takega predpisa ni nikdar izdal, tako je ostalo danes tako aktualno vprašanje odškodnine za razlaščeni presežek zemljišč odprto. Odškodnina upravičen-

cem ni bila nikdar izplačana. Z uveljavitvijo zakona o kmetijskih zemljiščih (Ur.l.SRS, št.26/73) sta med drugimi določbami republiškega zakona o agrarni reformi in kolonizaciji prenehali veljati tudi določbi 11. in 12. člena tako, da republiških predpisov o odškodnini za razlaščene presežke zemljišč po agrarni reformi kmetov in nekmetov sedaj ni.

Arhiv Republike Slovenije je prevzel serijo Agrarna reforma in nacionalizacija v okviru fonda ministrstva za finance leta 1988 in časovno obsega leta od 1946 do 1961. Gradiva je za 168 tehničnih enot oziroma okrog 20 tekočih metrov. Poleg gradiva o agrarni reformi najdemo v tej seriji tudi gradivo o prenosu nepremičnin, arondacijah, melioracijah, agrarnih skupnostih, razlastitvah na podlagi popravljenega zakona o razlastitvi gospodarskih podjetij, last tujih državljanov (Ur.l.FLRJ, št. 35/48) in uredbe o prenosu nepremičnin, last tujih državljanov, ki so bile nacionalizirane (Ur.l.FLRJ, št. 53/48). Omenjeno gradivo v Arhivu Republike Slovenije še ni strokovno obdelano, imamo pa zelo dober prevzemni zapisnik, ki je bil narejen ob prevzemu.

Kot je znano, je agrarno reformo v naši republiki izvajalo Ministrstvo za kmetijstvo ter okrajne in okrožne komisije za agrarno reformo. Gradivo v tej seriji je nastajalo v okviru več državnih organov od leta 1946 do 1961. V začetku je bilo to Ministrstvo za kmetijstvo, nato Glavna uprava za kmetijstvo, Gospodarski svet, Državni sekretariat za gospodarstvo, Državni sekretariat za občo upravo in proračun, od leta 1956 dalje pa Ministrstvo za finance. Zaradi različnih vzrokov je prišlo do delitve gradiva. Glavni vzrok za kasnejšo delitev omenjenega gradiva je predvsem praktične narave. Gradivo, ki se je nanašalo na premoženjske zadeve in spremembo le-teh, so prevzemali tisti državni organi, ki so reševali te zadeve.

V okviru Ministrstva za kmetijstvo je bil septembra 1945 ustanovljen Odsek za agrarno reformo, ki je v okviru omenjenega ministrstva vodil zadeve, ki so se tikale agrarne reforme in kolonizacije. Kasne-

je, po letu 1950, pa so zadeve, ki se tičejo agrarne reforme in kolonizacije, prešle v pristojnost imovinsko-pravnih oddelkov pri raznih državnih organih.

Odsek za agrarno reformo je imel v glavnem naslednje naloge:

- reševanje pritožb razlaščenec in agrarnih interesentov,

- pripravljaje predlogov zakonskih predpisov za zaščito kmetijskih zemljišč,

- nadzorovanje pravnega izvajanja agrarne reforme pri okrajnih komisijah za agrarno reformo in drugih organih ter dajanje potrebnih navodil za pravilno in enotno izvajanje agrarne reforme in kolonizacije,

- reševanje vprašanj odškodnin razlaščenih kmetov in nekmetov, ki jim je pripadala po zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji odškodnina, oziroma so jo morali plačati agrarni interesenti in kolonisti za dodeljevanje zemlje,

- skrb za dokončno ureditev zemljiškega sklada s pravilno in gospodarsko porazdelitvijo zemljišč na posamezna združna in državna kmetijska gospodarstva ter za izdajo potrebnih odločb in izvedbo le-teh v zemljiški knjigi,

- organiziranje izdaje dokončnih dodelitvenih odločb agrarnim interesentom in kolonistom ter skrb za izvedbo le-teh v zemljiški knjigi.

Iz raznih poročil iz leta 1946 je razvidno, da je bila do konca leta 1946 razlaščena in razdeljena v pretežni večini zemlja zemljiških posestev, razen posestev nekmetov, ki bi jim lahko priznali značaj kmeta, če bi se odpovedali svojemu poklicu. Tako navajajo, da je prišlo v zemljiški sklad 61.600 ha obdelovalne zemlje, 163.800 ha gozda, 36.000 ha ostalih površin, skupno torej 261.200 ha. Prijavilo se je 53.700 agrarnih interesentov; zemljo je dobilo pa 30.000 agrarnih interesentov. Zanimivo je tudi, da je bilo največ pritožb od obrtnikov, ki navajajo, da jim obrt ni bila glavni vir dohodkov, pač pa kmetijstvo, ter jih je šteti med kmete. Mnogo manj pritožb je prišlo s strani razlaščenih veleposesnikov, veliko pa od strani razlaščenih kmečkih in mestnih hranilnic in posojilnic in ostalih zadrug, katerim je bila razlaščena celokupna zemljiška posest. Pritožbe so prihajale tudi od agrarnih interesentov, ki so se predvsem pritoževali, da so dobili manj zemlje kot drugi interesenti, veliko pritožb pa je bilo tudi od strani kolonov in viničarjev.

Iz poročil v petdesetih letih pa je razvidno, da so državni organi, ki so se ukvarjali z agrarno reformo in kolonizacijo v letih 1948, 1949 in 1950, reševali v glavnem pritožbe, skrbeli za vpise v zemljiško knjigo itd. V tej dobi so ponovno preučevali upravičenost dodelitve zemlje agrarnim interesentom in če so ugotovili, da po zakonu niso upravičeni do nje, so jim jo odvzeli. Okrajne komisije za izvajanje agrarne reforme so v glavnem urejevale zemljiško knjižne prepise zemljiškega sklada in gozdov na nove lastnike zemlje, npr. državne organe, podjetja, ustanove... Veliko je bilo pritožb zaradi člena zakona, ki je omogočal ministru za kmetijstvo, da razveljavi vsako odločbo o razlastitvi oziroma dodelitvi zemlje, če ni v skladu z zakonom. Tako je prišlo tudi do ugotovitve, da se agrarna re-

forma v Sloveniji nadaljuje, v drugih republikah pa je bila končana že konec leta 1946. Zanimivo je tudi, da se je število agrarnih interesentov in kolonistov, ki so dobili zemljo, zmanjšalo na 27.400. Število pa se je po letu 1950 še zmanjševalo, ker je bila zemlja dobljena z agrarno reformo, odvzeta velikemu številu agrarnih interesentov in je bila vključena predvsem v združni sektor.

Iz prevzemnega zapisnika in posameznih pregledov gradiva omenjene serije je bilo ugotovljeno, da v gradivu najdemo predvsem naslednje:

- pritožbe zaradi odvzema kmetijskega zemljišča, gozdov po zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji ter dodelitve le-tega iz zemljiškega sklada agrarnim interesentom, zadrugam, državnim posestvom itd. (te vrste gradiva srečujemo vse do leta 1961),

- statistične podatke (odsek je imel nalogo zbirati razne statistične podatke v zvezi z agrarno reformo in kolonizacijo, ki jih je dobil od nižjih upravnih organov in komisij za izvedbo agrarne reforme ter pošiljal poročila tudi drugim državnim organom v republiki in zveznim državnim organom),

- poročila, ki se nanašajo na problematiko dela odseka in delovanja organov na nižji stopnji in s tem tudi na način izvajanja agrarne reforme in kolonizacije ter o problemih, ki so nastajali pri tem (inšpekcijska poročila o delovanju organov za izvedbo agrarne reforme in kolonizacije, itd.),

- navodila in okrožnice organov za izvedbo agrarne reforme v zvezi z organizacijo le-teh in samo izvedbo agrarne reforme in kolonizacije; sem uvrščamo tudi razna tolmačenja zakona ter navodila zveznih organov,

- ohranjenih je tudi nekaj zapisnikov raznih konferenc, kjer so obravnavali problematiko izvedbe agrarne reforme in kolonizacije,

- posebno zanimiva so poročila o izvedbi agrarne reforme pri cerkvenih ustanovah ter pritožbe agrarnih interesentov, ki so protestirali zaradi tega, ker naj bi cerkvenim ustanovam ostalo preveč zemlje, ter poročila o kolonizaciji Vojvodine s Sloveni itd.

VIRI

1. Uradni list iz let od 1945 do 1965
2. Ministrstvo za finance, serija Agrarna reforma in kolonizacija, AS

ZUSAMMENFASSUNG

Die Agrarreform und Kolonisierung betreffendes Schriftgut im Bestand des Finanzministeriums der Volksrepublik Slowenien
Marjan Zupančič

Der Ausatz behandelt die Agrarreform und Kolonisierung betreffendes Schriftgut in der Serie »Die Agrarreform und Nationalisierung« im Rahmen des Bestandes des Finanzministeriums, das Archiv der Republik Slowenien im Jahre 1988 übernommen hat. Der Bestand ist

fachlich noch nicht bearbeitet, doch haben wir ein gutes Übernahmeprotokoll mit der Schriftgutbeschreibung.

Es werden auch einige Angaben im Zusammenhang mit dem Verlauf der Agrarreform und Kolonisierung in

Slowenien und die dabei entstehenden Probleme aufgeführt. Im letzten Artikelteil wird konkret über das Schriftgut gesprochen, das sich auf die Agrarreform und Kolonisierung im erwähnten Bestand bezieht.

Zaplembe in nacionalizacije: arhivsko gradivo upravnih organov Mesta Ljubljane

Tatjana Šenk

V koreferatu se bom omejila na arhivsko gradivo upravnih organov, ki je nastalo na območju današnjih petih ljubljanskih občin, hranimo pa ga v našem arhivu.

Gradivo zaplembe in nacionalizacij je ohranjeno v različnih fondih. Pri iskanju željenega gradiva nam je v pomoč poznavanje pristojnosti mestnih organov. Mestni organi so imeli določene pristojnosti pri zaplembah, ki so nastale na osnovi odloka Avnoja 21. novembra 1944¹. To gradivo je v okviru pristojnosti, ki jih je imelo mesto, bolj ali manj ohranjeno. Zaplembe, ki so bile izvršene na podlagi drugih zakonov, se nahajajo v gradivu sodišč. Občina je imela določene pristojnosti pri nacionalizaciji, izvršeni po zakonu leta 1958². Gradivo, ki je ohranjeno, se razlikuje od občine do občine, in sicer glede na predhodno urejenost gradiva na občini in glede na čas, ko se je gradivo prevzemalo v arhiv. Kriteriji odbiranja gradiva nacionalizacij so se namreč deloma spreminjali po letu 1981. V Priročniku za strokovno usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom iz leta 1984, se kot arhivsko gradivo navajajo zaplembe (461), agrarne zadeve (462), nacionalizacija (463), razlastitve (464).³ Kmalu zatem smo v arhivu ta navodila dopolnili in popravili. Pri kategoriji gradiva kot je zaplemba ali nacionalizacija se po novih navodilih odbirajo samo stvarne zadeve, osebne pa po vzorčnem kriteriju. Po sedaj veljavnih navodilih prevzema arhiv pri gradivu nacionalizacij torej le stvarne zadeve, osebne pa se trajno hranijo na občini. Ta kategorija gradiva je zato za določene občine prevzeta v celoti – stvarne in osebne zadeve – za določene pa le deloma.

Gradivo nacionalizacij, izvršenih po zakonih leta 1946 in 1948, je ohranjeno bolj ali manj slučajno, kadar so bili dopisi ali odločbe poslane v vednost posameznim mestnim upravnim organom, ali pa predstavljajo del gradiva mestnega podjetja. V tem primeru je mestni upravni organ, ki je s podjetjem upravljal, vodil dokumentacijo o nastanku in poslovanju podjetja.

Pri iskanju je potrebno upoštevati še dejstvo, da je bilo imetje lahko zaseženo po različnih zakonih in v različnih obdobjih. Pri iskanju nam torej pomaga vedenje, po katerem zakonu je bilo imetje zaplenjeno ali nacionalizirano, ali kateri upravni organ je upravljal z odvzetim premoženjem. Če so zaplenili imetje nemškemu državljanu, je o tem odločala mestna zaplembna komisija, če so zaplenili

imetje odsotni osebi, je mestni ljudski odbor izdal začasno odločbo o zavarovanju imetja (kot okrožni upravni organ). Za izdajo odločbe o zaplembi in vodenju zaplembe je bilo pristojno sodišče.

V fondih mestne uprave so zaplembe imetja, ki so bile izvršene na območju mesta. Osnova za zaplemba je odlok Avnoja o prehodu sovražnega imetja v državno lastnino z dne 21. novembra 1944. Po tem zakonu je prešlo v državno last imetje Nemškega rajha, nemških državljanov, vojnih zločincev in njihovih sodelavcev in imetje pobežlih in odsotnih oseb. (4) Izjema so nemški državljanji, ki so se borili v vrstah partizanske vojske. V okviru mesta je bila ustanovljena komisija za zaplembe (5), ki je izdajala zaplembne odločbe državljanom nemške narodnosti in za imovino Nemškega rajha. Komisija je obstajala od leta 1945 do 1946. Za zavarovanje in evidenco sovražne imovine in imovine pobežlih in odsotnih oseb je bila ustanovljena Uprava narodnega imetja pri okrožnem mestu Ljubljana, kasneje imenovana Okrožna uprava narodnega imetja OUNI. Imela je naslednje pristojnosti:

1. Zavarovalni postopek glede sovražnega imetja
 - zbiranje podatkov na osnovi prijave tiskovine pod naslovom »prijava« na obrazcu št. 2, ki so jih izpolnili oz. prijavljali četrtini ali krajevni ljudski odbori
 - registracija in popis vse imovine, ki spada pod udar odloka Avnoja
 - izdaja začasnih odredb glede imetja manjšega obsega na območju mesta
 - izročitev popisane imetja v upravo delegatom
2. Zbiranje podatkov o imetju odsotnih oseb in imetju oseb, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile (obrazec št. 2)
3. Zavarovalni postopek glede sovražnega imetja, ki je bilo doslej že zavarovano (z vojaškimi oblastmi, OZNO, organi milice) in naknadna izdaja začasnih odredb glede že do sedaj zavarovanega imetja. OZNA je bila pooblaščenca za izdajanje varnostnih ukrepov glede zavarovanja oseb, proti katerim je bilo uvedeno preiskovalno postopanje in niso bili sojeni po odloku Avnoja z dne 21. novembra 1944. (6)

Vsa uprava ljudske imovine na nivoju mesta Ljubljane je dejansko obstojala le v upravi razlaščenih ali pa sekvestriranih stanovanj in stanovanjskih premoženj, medtem ko je bila uprava glede vse